

УДК 001.893:070

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2026.1.15>

Марія ПАВЛЮХ

докторантка кафедри політології та публічного управління,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
maria.v.pavliukh@lpnu.ua

ORCID: 0000-0001-5502-8367

ПОЛЬСЬКІ ЖІНОЧІ ЧАСОПИСИ ГАЛИЧИНИ, АДРЕСОВАНІ «СЕЛЯНКАМ» І «ПРЕСА ДЛЯ СІЛЬСЬКИХ ГОСПОДИНЬ» (1899–1939): УМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ТИПОЛОГІЧНИХ ГРУП

Сьогодні є актуальними дослідження гендерних рухів в Європі, зокрема в Україні. У Східній Галичині II половини XIX століття паралельно виникли та розвивалися: український і польський жіночий рухи, що мали багато спільного і відмінного у своєму розвитку. Польський жіночий рух, його ідеї та форми розвивалися в контексті польських жіночих видань, заснованих для жінок, які порушували, актуальні для жінок, проблеми. Радикальні, емансиповані видання та видання для сільських господинь нерідко виходили в один і той самий період.

Політичні та історичні події, зокрема Весна народів 1848 року, дала поштовх до виникнення суспільних, громадських і політичних рухів. В середині польського села зароджується активний селянський рух, який згодом перетворюється на політичний. Селянський політичний рух охопив як чоловіків, так і жінок, тому виникли жіночі видання двох видів: сільська політична жіноча преса та преса для сільських господинь, які мали спільні та відмінні риси.

Наукова новизна та оригінальність дослідження. Вперше досліджено феномен двох окремих видів преси, що виходила в селі: сільська політична жіноча преса та преса для сільських господинь як двох окремих груп, які мали спільні і відмінні риси розвитку, своє призначення, тематику і характер матеріалів. Історики польської преси досі вивчали сільську жіночу пресу в контексті вивчення польського політичного селянського руху, не виокремлюючи періодику для жінок в окремий вид періодики.

Основні результати дослідження. У статті розкрито історичні умови виникнення цих видів жіночої періодики, завдання і характер політичного селянського жіночого руху; здійснено порівняльну характеристику цих двох груп періодики, а також здійснено короткий огляд видань.

Ключові слова: жіночий рух, жіноча емансипація, преса для сільських господинь, політична сільська жіноча періодика.

Mariia Pavliukh. POLISH WOMEN'S MAGAZINES OF GALICIA ADDRESSED TO "PEASANT WOMEN" AND "PRESS OF FARMHOUSES" (1899–1939): CONDITIONS OF EMERGENCE AND FEATURES OF TYPOLOGICAL GROUPS

Today, studies of gender movements in Europe, in particular in Ukraine, are relevant. In Eastern Galicia in the second half of the 19th century, the Ukrainian and Polish women's movements emerged and developed in parallel: they had much in common and were different in their development. The Polish women's movement, its ideas and forms developed in the context of Polish women's publications founded for women, which raised issues relevant to women. Radical, emancipated publications and publications for rural housewives were often published in the same period.

Political and historical events, in particular the Spring of Nations of 1848, led to the emergence of social, public and political movements. An active peasant movement arose within the Polish village, which later turned into a political one. The peasant political movement embraced both men and women, so women's publications of two types emerged: the rural political women's press and the press for rural housewives, which had common and distinctive features.

Scientific novelty and originality of the study. For the first time, the phenomenon of two separate types of press published in the village was investigated: the rural political women's press and the press for rural housewives as two separate groups that had common and distinctive features of development, their purpose, subject matter and nature of the materials. Historians of the Polish press have so far studied the rural women's press in the context of studying the Polish political peasant movement, without singling out periodicals for women as a separate type of periodical.

Main results of the study. The article reveals the historical conditions for the emergence of these types of women's periodicals, the tasks and nature of the political peasant women's movement; a comparative characteristic of these two groups of periodicals is made, and a brief overview of the publications is also made.

Key words: women's movement, women's emancipation, press for rural housewives, political rural women's periodicals.

Постановка проблеми. Польський жіночий рух, який виник у Львові та розвивався паралельно з українським жіночим рухом, дав поштовх до виникнення жіночої періодики. Вивчення різних етапів жіночого руху, історичних умов та різних видів жіночої періодики сьогодні мало вивчена. Дослідники преси нерідко жіночу періодичку вивчають у контексті певних політичних чи суспільних рухів, не виокремлюючи її в окремий вид періодики, який мав свої характерні особливості. Тому вивчення і виокремлення певних видів періодики важливе для дослідників жіночої періодики. До прикладу, у II половині XIX століття, на території Східної Галичини з'явився політичний народний селянський рух (народовці), який дав поштовх до виникнення періодики, зокрема і жіночої. На жаль, дослідники не завжди вивчають особливості різних видів жіночої періодики, зокрема: політичної сільської жіночої періодики та періодики для сільських господинь, хоча це різні види періодики, а не один.

Аналіз останніх досліджень. Головними джерелами статті є історіографічні розвідки польських дослідників періодики, зокрема праці: Єжи Яровецького: «Розвиток польської преси у Львові до 1945 року», «Львівські часописи для народу чи преса періоду галицької автономії», «Преса в Кракові: традиції і сучасність (до 1918 року)»; монографія Катаржини Дормус «Освітньо-виховна проблематика у жіночій періодиці періоду австрійського панування (1826–1918)»; стаття Г. Гзеля «Часописи для народу у першій половині XIX століття»; нарис З. Кмієціка «Нарис історії польської періодики у польському королівстві (1864–1904)»; стаття Єжи Шкоцького «Польська преса для народу і народна преса в XIX і початку XX столітті (до 1918 року)»; нарис С. Залевської «Жіночі часописи в Польщі (1818–1937)».

Мета статті – дослідити два види (роди) жіночої сільської періодики: політичної жіночої періодики та періодики для сільських господинь; виокремити спільні і відмінні риси цих двох видів жіночої періодики; дослідити характер і тональність матеріалів цих видів преси.

Методи дослідження. У статті використано загальні та спеціальні наукові методи, зокрема аналіз тематичного поля окремих жіночих видань, здійснено історичний огляд видів періодики. Також застосовано: класифікацію і компаративний аналіз, оглядовий метод.

Основний виклад матеріалу. У другій половині XIX століття на території Галичини, зокрема у Львові, виникають суспільні, громадські та політичні рухи, тісно пов'язані з політичними подіями. Під час подій Весни народів 1848 року у польському селі з'являється значне пожвавлення, активність, зароджується селянський рух, який перетворився у політичний, водночас послаблюються репресивні заходи австрійською імперією. Саме ці події вплинули на формування польських жіночих часописів для селянок, які видавалися, активними представниками цього руху. З'являється окремий вид жіночої періодики – політична сільська преса для сільського жіноцтва. Сільська жіноча преса мала два типи видань: політична (партійна) сільська преса та практичні сільські жіночі часописи.

Перша група часописів, жіноча партійна преса – «преса для селянок» була пресою різних політичних організацій сільського жіноцтва. Ці видання мали просвітницький характер, моралізаторський тон, розповідали про проблеми села; інколи містили гострі, викривальні статті. На шпальтах цих видань селяни могли почерпнути свіжі новини, а також ознайомитися із літературними творами відомих польських поетів та письменниць. Друга група часописів – для сільських господинь мала практичний характер. На шпальтах цих видань селянки могли знайти корисні поради для ведення господарства. Ця група часописів з'явилася тоді, коли у польському суспільстві існували пацифістські погляди. Село не потребувало політичних, викривальних статей.

Серед селянської преси особливе місце займають культурно-просвітницькі видання, що присвячувалися селянкам. На шпальтах цих часописів, окрім звичних описів селянського буття також важливе місце займає жінка, жіноча освіта. Культурно-просвітницькими виданнями, які мали велику популярність серед селянок були: «Зожа» та її продовження «Зожа ойчиста» (табл. 1).

Отож, Весна народів – політичні події, які відбувалися у австрійській імперії пожвавили у польському селі національний дух, активність, відповідно зароджується селянський народний рух, який перетворився у політичний, тому репресивні заходи австрійською імперією були послаблені. Саме ці події вплинули на формування польських жіночих видань для селянок.

В кінці XIX століття на селі з'явився селянський народний рух [7, с. 82]. Він розвинувся не тільки на польських землях,

Таблиця 1

Загальна характеристика видів жіночої сільської періодики

Політичні видання	Практичні видання	Культурно-просвітницькі видання
<i>просвітницький характер, моралізаторський тон, розповідали про проблеми села; інколи містили гострі, викривальні статті</i>	<i>практичний характер; на шпальтах цих видань селянки могли знайти корисні поради для ведення господарства</i>	<i>культурний характер; переважали статті культурного, освітнього характеру</i>

а й на кресах. Найбільше розвинулася політична діяльність селян в Галичині. З'явилася потреба у політичній селянській пресі. Діячі-селяни прагнули мати свою пресу, котра виражала б програмні цілі та політичну думку селян [3, с. 127].

Активісти селянського народного руху видавали власні жіночі часописи для жінок та молоді. 1900 – 1914 роках виходив у Львові неофіційний орган для сільських жінок під назвою «Zorza» («Зожа»). Редагувався Марією Вислоуховою як додаток до «Приятеля люду». Галицький селянський народний рух черпав з: традицій революційної війни класів 1846 року під проводом Якуба Шелі, з парламентських війн селянських послів під час Весни Народів, з господарських війн селян. У формі певного ступеня організації 1861 року з'являється селянський рух, якого презентують сільські послі до галицького сейму. Першим часописом в Галичині для селян, що виходив і мав велику аудиторію був «Дзюнек» [4, с. 90].

Селяни активізувалися у політичній війні за свої інтереси. Політичний народний селянський рух засновує партійну пресу. Звичайно, що згадуючи ці події не можна обминути пресу, яка виражала настрої цього руху, адже селяни прагнули мати якомога більше своїх друкованих органів для здійснення політичних програм, пропаганди, які б виражали політичну думку селян. Серед цих видань селяни засновували також і жіночі видання: газети, часописи, додатки до відомих польських тижневиків. До відомих масових газет в Галичині належить також «Związek Chłopski» (1894–1907), спочатку сільський політичний орган з такою самою назвою, потім орган Польського народного центру (Polskiego Centrum Ludowego). Для жінок селяни-народовці видавали часописи: «Przodownica» у Кракові, у Львові «Zorza» (1900–1904), «Zorza Ojczysta» (1906) і «Głos Kobiet» (1911–1914), доданий до «Kuriera Lwowskiego» [5, с. 10].

Розвиток преси для селянського народного руху відбувався нерівномірно на всіх польських землях та кресах. До 1848 року

Галичина була під владою Австрії, піддавалася політичному утиску, потім наступила Весна народів і відбулося повстання під проводом Якуба Шелі [6, с. 34]. Селяни намагалися представляти свої інтереси на сеймі через своїх послів та брати участь в політичному і суспільному житті. Хоча, «в першій половині XIX століття часописи, що призначалися для селян були новим явищем, та організація читацької аудиторії серед селянських мас мали давні традиції. Ще 1786 року у повісті Косаковського знаходимо відомості про часописи для селян» [2, с. 5].

Про ці історичні події і часописи, які адресовані селянам написано чимало статей польськими пресознавцями. Сьогодні ця преса становить свій, окремий вид преси, до якої зараховуємо також і жіночі видання. Досліджуючи жіночі видання для селянок спочатку потрібно згадати два терміни преси, що виходила на теренах Галичини: «преса для селянок» («політична сільська жіноча преса») та «сільська преса» («преса для сільських господинь»). Перший вид преси мав релігійно-моралізаторський характер, освітній та суспільно-економічний тон публіцистики видань, адресований до всіх селян, а також до ремісників і робітників. Натомість, досліджуючи цей вид преси, йдеться про пресу громадянського руху, партійну та політичну. Другий вид преси мав культурний, просвітницький характер.

На перший погляд такі подібні терміни, які наче калькують одне одного насправді об'єднують жіночі видання, котрі мали зовсім різні цілі, призначалися різним верствам населення. Про різницю у термінології знаходимо відомості у статті дослідника селянської преси Й. Шкоцького як про два великі роди сільської преси. Ці два поняття «преса для села» та «селянська преса» означає, що маємо справу з двома родами преси. Під першим поняттям розуміємо видання періодичні (духовенські, інтелігентські, селянські), що були звернені до селян, інформували про справи села. Інший рід преси – поняття, котрим називають пресу селянського народного руху, тобто партійну та пропагандивну (табл. 2) [7, с. 83].

Таблиця 2

**Загальний характер родів жіночої сільської періодики:
«преса для селянок» і «сільська преса»**

Преса для селянок	Сільська преса
партійна, пропагандивна, преса селянського народного руху (народовців); релігійно-моралізаторський характер, освітній та суспільно-економічний тон	духовенська, інтелігентська, селянська преса; культурний, просвітницький, практичний характер
розповідали про проблеми села, інколи містили гострі, викривальні статті, симпатизували модним, соціалістичним ідеям, польській національній ідеї	селянки могли знайти корисні поради: як доглядати господарство, як виростити урожай, як вивести плями чи зготувати смачні страви

Серед усієї сільської жіночої періодики, призначеної для сільського жіноцтва також виокремлюємо ці два поняття: «преса для селянок» (преса політична) та практичні жіночі видання господарського типу «для сільських жінок». До першої групи зараховуємо такі видання: «Zorza» (1900–1902), «Zorza Ojczysta» (1906–1918), «Głos kobiet» (1911–1914) – додаток до «Kuriera Lwowskiego», «Niewiasta Polska» (1899–1914) – додаток до «Gazety Niedzielnej»; до другої групи зараховуємо такі видання: «Gospodarstwo Kobiecte» 1918 – додаток до «Rolnika», «Praktyczna Gospodyni» (1912–1913) – додаток до «Nowin», а також часопис міжвоєнного двадцятиріччя, який мав виражений господарсько-практичний характер «Głos gospodyń wiejskich» (1934–1939) [8, с. 257]. Майже усі ці часописи виходили на території Львова, крім видань: «Зожа ойчиста» та «Невяста польська», що також виходили у Кракові [5, с. 13]. Ці жіночі часописи були досить популярними серед сільських жінок.

тах цих видань селяни могли почерпнути свіжі новини, а також ознайомитися із літературними творами відомих польських поетів та письменниць. Друга група часописів для сільських господинь мала практичний характер. На шпальтах цих видань селянки могли знайти корисні поради: як доглядати господарство, як виростити урожай, як вивести плями чи зготувати смачні страви. Дуже рідко серед статей цих видань можна знайти якісь політичні, гострі, викривальні [1, с. 238]. Третя група видань мала культурно-просвітницьку мету для сільських жінок.

Преса народовців, «преса для селянок» польськими історіографами досліджена на належному рівні. Найчастіше вона згадується у контексті інших видань селянського народного руху (народовців). Наприклад, аналізуючи усю пресу селян-народовців, особливого значення надано просвітницькому часопису селянок «Зожа» [4, с. 90]:

«Народовці у Львові видають пресу для жінок: «Глос кобет» (додаток до Кур'єра Львовського 1911–1914) та «Зожу» (додаток до «Приятеля люду»), редактованих Марією Вислоуховою у 1900–1903 роках. «Зожа» мала характер часопису літературно-суспільного. Для читачів редакція «Зожі» утворила спеціальний відділ «Листи до Зожі». Цей відділ становив документальну розповідь про життя селян. На шпальтах видання друкуються повісті з історії Польщі про відомих польських діячів, вірші патріотичного характеру: В. Поля, Асника, Каспровича. Пізніше, народовці видають часопис «Зожа Ойчиста» (1906–1914) під редакцією Анни Августович як продовження «Зожі».

Інколи часописи «Зожа», «Зожа ойчиста», «Глос кобет» та «Невяста польська» названі часописами, адресованими до сільських жінок [3, с. 76]: «До них належали: «Зожа. Місячник з картинами» (1900–1902), редактований Марією Вислоуховою, який був додатком до «Приятеля люду» та «Правди». Його продовженням можна вважати «Зожу ойчисту – часопис місячний

Таблиця 3

Класифікація польської жіночої періодики

Політичні видання	Практичні видання	Культурно-просвітницькі видання
«Głos kobiet» (1911–1914)	«Głos gospodyń wiejskich» (1934–1939); «Praktyczna Gospodyni» (1912–1913); «Gospodarstwo Kobiecte» 1918	«Zorza» (1900–1902), «Zorza Ojczysta» (1906–1918), «Niewiasta Polska» (1899–1914)

Перша група часописів, жіноча преса політична (народна) – «преса для селянок» характеризується спільними рисами: видання мали просвітницький характер, моралізаторський тон викладу, розповідали про проблеми села, інколи містили гострі, викривальні статті, симпатизували модним, соціалістичним ідеям («Глос кобет»), польській національній ідеї. На шпаль-

з картинами», виданий у 1906–1914 роках зусиллями Комітету освітньої праці під редакцією Анни Августович. Для жінок виходили популярні додатки, такий додаток мала «Пчолка» – місійний двотижневик для польських селянок [8].

Львівський часопис «Невяста польська» (перша редакція) ототожнюється дослідниками з християнським рухом, який співіснував з селянським народним рухом на селі і в цей час був представлений кількома часописами: «Суспільно-християнський рух заснував пресу для жінок: «Невяста Польська» (1899–1903), яку видавала Адела Дзевіцька – провідницею Польського Союзу Католицьких Наречених, під редакцією Катаржини Плятек. В першому числі католицького часопису задекларовано, що часопис призначений «для міщанок, жінок ремісників, жінок робітників». Був це двотижневик для простих жінок» [6, с. 22]. Саме призначення часопису «для простих жінок, міщанок, жінок робітників» вказує на те, що суспільно-католицький рух розвинувся серед цих верств населення, а отже був популярним жіночим виданням незаможних жінок. Це видання не мало виражених політичних матеріалів, а швидше за все задовольняло потребу кількох верств населення. Загальний характер статей католицького часопису є релігійним.

Ксьондз Адам Весолінський видавав і редагував «Невясту польську» (друга редакція), що виходила спочатку як додаток (1904–1907) у Кракові та Галичині. У 1908–1909 роках видавався poradnik «Кухня і здоров'я», названий єдиним poradnikiem в Польщі. Його видавцем та редактором була Цецилія Мюллерова. Для гарної статі був заснований двотижневик з додатком «Свят кобеци» – часопис, що присвячувався робітничим жіночим справам на селі у 1913–1914 роках. Для сільських жінок видавався «Глос кобет» як додаток до львівського щоденника 1911–1913 роках [8].

Інший характер мало видання «Глос кобет», котре було додатком часопису «Кур'єра львовського». Деякі дослідники (К. Дормус) схиляються до думки, що видання було соціалістичним часописом. Інколи додаток розглядали як сторінку феміністичних організацій, що редагувався Марією Дулемб'яною [1].

Після закінчення I світової війни Комітет Галицького господарчого товариства почав видавати «Господарство кобеце» – місячник, присвячений справам годівлі худоби, курей, домашнього господарства і освіти для жінок. Редагувала його Казиміра Янишевська [8].

Висновки. Польські жіночі видання Львова, а також польська жіноча періодика Галичини зазнала певної еволюції у поглядах на жінку, традиційних ролях жінки у суспільстві, народі, родині. Періодика відходить від розважального характеру публікацій до публікацій, котрі стосуються жіночих проблем, зокрема духовного вдосконалення жінки. З'являються «серйозні» видання для села. Сільський народний рух, що набув широкого розмаху, заснував кілька видів сільської преси, присвяченої сільському жіноцтву. Просвітництво стає головною метою жіночої періодики, яке бореться із темрявою сільської жінки, формує патріотичні ідеї у селянки. Сільська преса була представлена культурно-просвітницькими часописами, практичними часописами для сільських господинь, соціалістичними сільськими часописами, іншими партійними часописами для селянок.

Жіноча періодика змінює своїх адресатів, змістове наповнення, рубрики. З'являється партійна преса адресована сільським жінкам. Селянська преса та преса для сільських господинь – два різні роди жіночої періодики. Головна риса селянської преси – просвітництво серед сільського жіноцтва, культурне просвітництво, а преси для сільських жінок-господинь – практичність (практичні поради ведення домашнього господарства). Партійна селянська преса (преса народовців) формує у своєї читацької аудиторії політичну активність і патріотизм. З'являється образ жінки-патріотки, жінки-матері, матері-громадянки, свідомої, що виховує своїх дітей як майбутньої героїні для добра свого народу.

Селянська жіноча періодика складає окремий вид преси із спільним адресатом – селянкою, сільським жіноцтвом; із окремими відділами, порушеними головними темами, обговореннями сільських проблем, характером публікацій, документальним описом матеріалів про життя села. Документальність – головна риса журналістських матеріалів усіх жіночих селянських видань.

Література:

1. Dormus K. Problematyka wychowawczo-oświatowa w prasie kobiecej zaboru austriackiego w latach 1826–1918. Warszawa, 2006. 453 s.
2. Gzella G. «Pisma dla ludu» pod zaborami w pierwszej połowie XIX wieku. Toruń, 1994. 230 s.

3. Jarowiecki J. Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku. Kraków-Wrocław, 2008. 502 s.
4. Jarowiecki J. Lwowskie pisma dla ludu oraz prasa ludowa w okresie autonomii galicyjskiej. *Książki – czasopisma, biblioteki XIX i XX wiek*. T.VI. c.2. Kraków, 2003. S.89–110.
5. Jarowiecki J. Prasa w Krakowie: Tradycja i współczesność (do roku 1918). *Książki – czasopisma, biblioteki XIX i XX wiek*. T.VI. cz.2. Kraków, 2003. S.5–36.
6. Kmiecik Z. Zarys historii prasy polskiej w Królestwie Polskim w latach 1864–1904. Warszawa, 1972.
7. Szkocki J. Polska prasa dla ludu i prasa ludowa w XIX i na początku XX wieku (do 1918). *Zeszyty prasoznawcze*. 1995. № 3–4. S.80–94.
8. Zalewska Z. Czasopisma kobiece w Polsce (Materiały do historii czasopism rok 1818–1937). Warszawa, 1938. S.257.

Дата першого надходження статті до видання: 21.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026